Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Σπύρου Κοκκίνη, Τα μοναστήρια της Ελλάδος, Οδηγός, Ιστορία, Θησαυροί, Βιβλιογραφία

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.388](https://doi.org/10.12681/makedonika.388)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Σπύρου Κοκκίνη, Τα μοναστήρια της Ελλάδος, Οδηγός, Ιστορία, Θησαυροί, Βιβλιογραφία. *Μακεδονικά*, 17(1), 465–467. <https://doi.org/10.12681/makedonika.388>

Με τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπανεκδόσεως τῆς 'Ιστορίας τῆς 'Ελληνικῆς Γραφῆς οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀντωνίου Σιγάλα χαιρετίζομε τὸν ἀλησμόνητο δάσκαλο μὲ σεβασμὸ καὶ τὰ παλαιὰ μέλη τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν τοῦ ἀποδίδουμε τὴν τιμὴ τοῦ τοῦ ἀξίζει.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Σ π ὄ ρ ο υ Κ ο κ κ ῖ ν η, Τὰ μοναστήρια τῆς 'Ελλάδος. 'Οδηγός, 'Ιστορία, Θησαυροί, Βιβλιογραφία, 'Αθήναι 1976, σελ. 300.

'Η ἐργασία τοῦ κ. Κοκκίνη, «Τὰ μοναστήρια τῆς 'Ελλάδος», ἐρχεται νὰ πληρῶσῃ σημαντικὸν κενὸν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς 'Ελλάδος. 'Ο εἰδικὸς ἐρευνητὴς ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπλοῦς ἀναγνώστης ἔχει μὲ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐνώπιόν του ἀναδιπλωμένην μίαν πτυχὴν τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου τῆς 'Ελληνικῆς 'Ορθοδοξίας, τῆς ὁποίας ἐγγυητὴς καὶ φρουρὸς εἶναι ἡ τόσον βαθέως ριζωμένη ἰδέα τοῦ μοναχικοῦ ἰδεώδους εἰς τὴν 'Εκκλησίαν τῆς 'Ελλάδος.

'Επὶ τῇ βάσει τῶν ἐν Παραρτήματι (σελ. 217-277) ἀξιοσημειώτων στατιστικῶν πινάκων, τὰ μοναστήρια τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος τὸ 1833 ἀνῆρχοντο εἰς 461 (σελ. 223-232), τὸ 1858 ἐμειώθησαν εἰς 152 (σελ. 240-248), κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ διαλύσεως τῶν μοναστηριῶν Διατάγματος τῆς 25 Σεπτ. 1833 ἐπὶ ἀντιβασιλείας Ἀρμανσπεργ, Μάουρερ καὶ 'Εϊδεκ, τὸ 1890 ἀνῆλθον εἰς 198, τὸ 1897 εἰς 179, τὸ 1901 εἰς 188 καὶ τὸ 1907 εἰς 177, ἐξ ὧν 10 γυναικεία, μὲ 1.743 μοναχοὺς καὶ 225 μοναχάς (σελ. 253).

Σήμερον, συμφώνως πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ παρόντος συνταχθέντας κατὰ τὸ 1976 στατιστικοὺς πίνακας (σελ. 276-277), λειπουργοὺν εἰς ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν 459 ὀρθόδοξα μοναστήρια μὲ 4.119 μοναχοὺς, 78 τῶν Παλαιοημερολογιτῶν μὲ 1.472 μοναχοὺς καὶ 30 τῆς Καθολικῆς 'Εκκλησίας μὲ 255 μοναχοὺς. Εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν τῶν μοναστηριῶν συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἡσυχαστήρια ὡς καὶ αἱ σκῆται τοῦ Ἁγίου 'Ορους.

'Εκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἀνωτέρω στατιστικῶν, κυρίως τῶν ἐτῶν 1833, 1858, 1907 καὶ 1976, καταλήγομεν ἀβιάτως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ μοναστήρια σήμερον ἐν 'Ελλάδι εὐρίσκονται ἐν ἀνθήσει, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὁσημέραι αὐξανόμενον τεχνοκρατικὸν καὶ ὕλιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας. 'Η καταπληκτικὴ αὐτὴ ἀνθῆσις ἀντιπροσωπεύει αὐξήσιν μοναστηριῶν ἐντὸς μιᾶς πεντηκονταετίας 200% περίπου συγκριτικῶς μεταξὺ τῶν στατιστικῶν 1907 καὶ 1976, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν 100 περίπου μοναστηριῶν τῶν Νέων Χωρῶν ἀπὸ τοῦ 1913 κ.έ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο μᾶς θυμίζει οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ Βυζάντιον.

'Εκτὸς ὁμῶς τῶν στατιστικῶν πινάκων καὶ τῶν ἄλλων κειμένων εἰς τὸ Παράρτημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰδιαιτέρας σημασίας διὰ τὸν εἰδικὸν ἐρευνητὴν, ἀξιόλογον εἶναι διὰ τὸν ἀπλοῦν κυρίως ἀναγνώστην καὶ τὸ κύριον μέρος τῆς ἐργασίας, ὅπου κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα ('Ηπειρος, Θεσσαλία, Θράκη, Μακεδονία, Πελοπόννησος, Στερεὰ 'Ελλάς καὶ Νησιωτικὴ 'Ελλάς) μνημονεύονται κατὰ σειρὰν τὰ μοναστήρια μὲ συνοπτικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς ἱστορίας, γεωγραφικῆς θέσεως καὶ τῶν θησαυρῶν των, ὑπὸ τύπον τουριστικοῦ ὁδηγοῦ. Εἰς τὰ περιθώρια δίδεται ἀντιπροσωπευτικὴ βιβλιογραφία διὰ κάθε μοναστήρι, πολὺ πρακτικὴ σκέψις, λίαν ὑποβοηθητικὴ διὰ τὸν ἀμέσως ἐνδιαφερόμενον μελετητὴν κάποιου μοναστηρίου. Τέλος, τὸ λίαν ἐντυπωσιακὸν ἀλφαριθμητικὸν εὑρετήριο τῶν 1.061 μοναστηριῶν (σελ. 279-298) εἶναι πράγματι «ἓνα ἐργαλεῖο γιὰ τὸν ἄμεσο ἐντοπισμὸ τῶν ζητουμένων» (σελ. 7).

Εἰδικώτερον, θὰ κάμω μερικὰς διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐπισημάνω μερικὰς ἀριθμητικὰς ἀντιφάσεις καὶ

ἀσφαλείας εἰς τοὺς στατιστικοὺς πίνακες ἐν Παραρτήματι, μὲ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν ὑποβοηθήσεως τοῦ συγγραφέως, ὥστε ἐν καιρῷ νὰ μᾶς δώσῃ πληρεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν εἰκόνα τῶν μοναστηριῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐνδεχομένην ἐπανεκδόσιν τῆς χρησιμωτάτης αὐτῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία ἀξίζει ὑποδοχῆς καὶ ἐπαίνων.

Τὸ μοναστήρι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος εἰς τὸν Χορτιάτην Θεσσαλονίκης κεῖται ἐντὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων οὐχὶ πλέον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (σελ. 52) ἀλλὰ τῆς κατὰ Μάιον τοῦ 1974 ἱδρυθείσης νέας μητροπόλεως Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως. Ἐν τούτοις, κατόπιν ἐκφρασθείσης ἐπιθυμίας τοῦ τέως μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, ἐξακολουθεῖ τὸ μοναστήρι αὐτὸ νὰ ὑπάγεται ἰδιούτως εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης.

Περαιτέρω, ἐσφαλμένως χαρακτηρίζεται τὸ μοναστήρι Βλατάδων μετόχι (σελ. 52), ἐπεὶδὴ κάποτε ὑπῆρξε μετόχι τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἱβήρων Ἀγίου Ὁρους· σήμερα εἶναι μοναστήρι, ἐξηρητημένον ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ δὲ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν δὲν ἐδρεῦει «κοντὰ στὸ Μοναστήρι» (σελ. 53) ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου.

Εἰκάσω ὅτι, ἐπεὶδὴ τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπίσημος ἐκδόσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καταχωρεῖ πολλὰς ἀνακριβείας, ἐπαναλαμβανόμενας δυστυχῶς καθ' ἑκαστον νέον ἔτος μὲ πολλὴν ἀνευθυνότητα, θὰ ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις μοναστηριῶν μνημνευομένων ὑπὸ τῆς ἐργασίας ἀνακρίβειαι ἢ ἑλλείψεις, αἱ ὁποῖαι θὰ πρέπει νὰ προβλεφθοῦν εἰς τὸ μέλλον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐφ' ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀναγνωρίζεται εἰς τὸν πρόλογον (σελ. ζ') ὅτι «τὸ ξεκίνημα στηρίχτηκε στὴν ἐπίσημὴ ἐκδόσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1976, ὅπου, κατὰ ἐκκλησιαστικὰς περιφέρειας, δίνονται περιορισμένα στοιχεῖα, χωρὶς πληρότητα πάντων».

Τέλος, εἰς τὰ δύο γυναικεῖα ἡσυχαστήρια τοῦ νόμου Θεσσαλονίκης (σελ. 52) «Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης» τῆς μητροπόλεως Κασσανδρείας καὶ τῆς «Παναγίας Πορταΐτισης» τῶν Παλαιοημερολογιτῶν, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἐν τρίτον, γυναικεῖον. ὡσαύτως, ἡσυχαστήριον Παλαιοημερολογιτῶν «Ὁ Τίμιος Πρόδρομος» παρὰ τὴν Θέρμην -Σέδες, ἱδρυθὲν τὸ 1971. Μοναχαὶ 5.

Καὶ ἔρχομαι εἰς τοὺς στατιστικοὺς πίνακες. Ὅλα τὰ ἔρημα μοναστήρια ἀνῆρχοντο εἰς 116 κατὰ τὸ 1833, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 23/19 Αὐγούστου 1833 ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (σελ. 223). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐγγράφου συνημμένον «Α' Κατάλογον τῶν Μοναστηριῶν ὅσα ὑπάρχοντι εἰς τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Κυβερνήσεως» (σελ. 224-226), ὁ ὁποῖος ἀναβιβάζει τὰ ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ κράτους ἔρημα μοναστήρια εἰς 110 (σελ. 226).

Ἐν συνεχείᾳ, πληροφοροῦμεθα ὅτι, συμφώνως πρὸς τοὺς συνημμένους τῷ μνημνευθέντι ἐγγράφῳ τῆς Συνόδου καταλόγους (σελ. 224-232), τὰ ἐν Ἑλλάδι μοναστήρια καὶ μετόχια κατὰ τὸ 1833 ἠριθμοῦντο εἰς 593 (ὑποσ. σελ. 240). Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτὸς, ὅχι τοῦ συγγραφέως ἀλλὰ τοῦ συντάκτου τοῦ Πίνακος Μοναστηριῶν 1858 (σελ. 240-248), δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα τοῦ ἐν λόγῳ συνοδικοῦ ἐγγράφου καὶ τῶν συνημμένων καταλόγων, διότι εἰς αὐτὰ ἀναφέρονται συγκεκριμένως: α) 116 (ἢ 110) ἔρημα μοναστήρια, β) 119 μοναστήρια, ἀριθμοὶ μοναχῶν κάτω τῶν 6, καὶ γ) 226 «μοναστήρια ὑποβαλλόμενα εἰς φόρον» σύνολον δηλ. 461 (ἢ 455) μοναστήρια (σελ. 223). Πόθεν, ὡς ἐκ τούτου, ἐξάγεται ὁ ἀριθμὸς 593; Εἰς τὴν αὐτὴν ὑποσημείωσιν (σελ. 240) ὁ συντάκτης τοῦ Πίνακος 1858 δικαιολογεῖ τὸν ἀριθμὸν 593, δίδων διευκρινήσεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς ἕτερον ἔγγραφον καὶ ὅχι εἰς τὰ μνημνευθέντα εἰς τὰ ὁποῖα μᾶς παραπέμπει. Ἐκ τῶν 593, τὰ 412 ἔρημα μοναστήρια διελύθησαν κατὰ τὸ 1834, 3 (1 τῆς Ὑδρας, 1 τὸν Σπετσῶν καὶ 1 τῆς Πάρου) καταχρηστικῶς ἐτιμῶντο διὰ τῆς σεμνῆς προσηγορίας μοναστηριῶν ὁ

ἐν Τήνῳ ἱερὸς ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας διατηρήθη ὡς ἱερὸν προσκύνημα τῶν ἀπανταχοῦ Ὀρθοδόξων, 2 ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ιδιόκτητα, 23 ἀνήκον ὡς μετόχια εἰς μοναστήρια ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος εὐρισκόμενα καὶ 152 διατηρήθησαν ἐν λειτουργίᾳ· σύνολον 593. Ἐπὶ τῇ βάσει ποίων στατιστικῶν δεδομένων δίδεται ὁ ἀριθμὸς αὐτός· Ἀσχέτως, πάντως, τῶν ἀνωτέρω ἀσφαειδῶν, τὰ πράγματα στατιστικῶς δὲν ἀλλάσσουν, ἔχοντες ὡς βάσιν τὸ ὑπ' ἀρ. 23/19 Αὐγούστου 1833 ἔγγραφο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Σχισματικῆς τότε (ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1833) Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Β. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας».

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστοριογραφία εὐγνωμονεῖ τὸν φιλόπονον συγγραφέα διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ πληρώσιν τοῦ τεραστίου τούτου κενοῦ ἐιδικώτερον εἰς τὸν τομέα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον διαφωτίζεται ἀκριβέστερον ἐπὶ τῆς μοναστηριακῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1976.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Δ η μ η τ ρ ί ο υ Ἰ ω α ν. Κ α μ π α σ α κ ἄ λ η, Ἱστορία τῆς Μπάλτζας (Μελισσοχώρι-Θεσσαλονίκη), Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 240.

Ὁ συγγραφεὺς, διδάσκαλος τοῦ Μελισσοχωρίου, μᾶς δίδει διὰ πρώτην φοράν, κατὰ ἓνα πληρέστερον τρόπον, στοιχεῖα περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Μπάλτζας εἰς τὸ πρῶτον μέρος (σ. 11-172) καὶ περὶ τοῦ λαογραφικοῦ πλούτου τοῦ χωρίου τούτου εἰς τὸ δεύτερον μέρος (σ. 175-240) τῆς ἐργασίας του.

Γενικῶς, ἡ προσφορὰ τοῦ συγγραφέως εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἀξίεπαινος ὡς πρώτη προσπάθεια ἀποκαταστάσεως εἰς σύνολον τῆς Ἱστορίας, τῆς κοινωνικῆς, τῆς εκπαιδευτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς τόσον ζωντανῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Μπάλτζας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας.

Ἰδιαίτερα καὶ ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν ἀναδίπλωσιν μιᾶς ἀγνώστου ἀκόμη πτυχῆς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης διὰ τῆς ἡλεγμένης συλλογῆς ἀξιολύτων στοιχείων ἐξ ἐπιζώντων εἰσέτι Μακεδονομάχων, τοὺς ὁποίους καὶ μνημονεύει παραθέτων συγκεκριμένα βιογραφικὰ περὶ αὐτῶν στοιχεῖα.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων διεκρίθησαν κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα οἱ κάτωθι Μακεδονομάχοι: Ἀστέριος Ντάρος, Δημήτριος Τουντούρης, Γεώργιος Γκαγκάσης, Δημήτριος Λίγδας, Ἀθανάσιος Σταυροῦδης, Ἀθανάσιος Ἀδόμος, Χρυσόστομος Σοφρᾶς, Δημήτριος Βλάχος, Δημήτριος Παπαρδέλης, Ἀνδρέας Λίγδας, Ἀστέριος Σταυροῦδης, Δημήτριος Τσιοτάνης καὶ Πασχάλης Κούτσουρης.

Ἐπιθυμῶ νὰ κάμω τρεῖς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ βοηθήσουν, ὅπωςδὴποτε τὸν συγγραφέα τοῦ παρόντος ἔργου εἰς τὰς περαιτέρω ἐρεῦνας του ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

Πρῶτον, ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς κοινότητος θὰ διαφωτισθῇ πληρέστερον, ἐάν, ἐιδικώτερον ὡς πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δαλματίας Βενέδικτον Κραλίδην (Kraljević), καταγόμενον ἐκ Μπάλτζης, ληφθῶν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκτενέστερα βιογραφικὰ καὶ ἄλλα περὶ αὐτοῦ στοιχεῖα, τὰ δημοσιευθέντα εἰς τὸν β' τόμον τῆς Ἱστορίας τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Dj. Slijeperenić (σ. 573-591), ὡς καὶ ὁρισμένα προσωπικὰ αὐτοῦ ἀντικείμενα, ἐκτεθειμένα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς μητροπόλεως Δαλματίας εἰς Šibenik, τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω πρὸ ἑτῶν εἰς ἐπιτόπιον ἐρευνᾶν μου εἰς Δαλματίαν, κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ νῦν μητροπολίτου Δαλματίας Στεφάνου.